

บทความวิจัย

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูล

ทนงศักดิ์ หมาดทั้ง* ซาฟีอี อาดำ**

*นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

**Ph.D (ตะวันออกกลางศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาตะวันออกกลางศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูลมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะ และแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในอิสลาม
2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับมุสลิมและมัสยิดในอิสลาม รวมถึงความเป็นมาของมุสลิมและมัสยิดในจังหวัดสตูล
3. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูลตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันและอนาคต

วิธีการศึกษา สำหรับวิธีการดำเนินการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้กระบวนการวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูลแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารจาก อัลกุรอาน อัลหะดีษ และวรรณกรรมของนักปราชญ์มุสลิม รวมถึงตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อใช้เฉพาะในการเก็บข้อมูลโดยรวมจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 1 คน รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 1 คน ฝ่ายวิชาการของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 1 คน คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 2 คน อิมาม 7 คน คอเต็บ 7 คน บิลาล 7 คน และผู้นำชุมชนมุสลิมในพื้นที่จังหวัดสตูลทั้ง 7 อำเภอ (เฉพาะมัสยิดที่จดทะเบียนกับทางราชการเท่านั้น) 7 ท่าน ซึ่งคัดเลือกโดยใช้วิธีการเจาะจง

ผลการวิจัยพบว่า 1. คุณภาพชีวิตที่ดีในอิสลามนั้นประกอบด้วย การดำรงชีวิตโดยการแสวงหาปัจจัยยังชีพที่ศาสนานูญัต การมีความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ การดำรงชีวิตโดยเป็นผู้ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ พร้อมด้วยการปฏิบัติภักดีต่อพระองค์ การได้รับความสุขต่างๆ และการมีชีวิตอยู่ในสววรรค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ในวันแห่งการตอบแทน 2. การดำเนินชีวิตของมุสลิมในพื้นที่จังหวัดสตูลยังขาดการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลายด้าน เช่น ด้านการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม ด้านครอบครัว ด้านการประกอบอาชีพ ด้านสังคม และด้านสุขภาพ เป็นต้น 3. มัสยิดถือเป็นองค์กรที่มีบทบาทต่อสังคมมุสลิมในการขับเคลื่อนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิม

ในพื้นที่ เป็นศูนย์รวมศรัทธาของมุสลิมทั้งหลาย ซึ่งการดำเนินชีวิตของมุสลิมนั้นย่อมมีความผูกพันกับมัสยิด ตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต 4. ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมในพื้นที่ ได้แก่ ปัญหาการฝ่าฝืนบทบัญญัติทางศาสนา ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาการทะเลาะวิวาทของเยาวชน ปัญหาการหย่าร้าง และปัญหาการศึกษาทางด้านศาสนา 5. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูล ตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันและอนาคต ควรพัฒนา 7 ด้านคือ 1) ด้านความรู้มัสยิดควรมีห้องสมุด หรือสร้างโปรแกรมห้องสมุดออนไลน์ของทางมัสยิดเองผ่านสื่อต่างๆทางเว็บไซต์ จัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงมีการอบรมจัดการเรียนการสอนภายในมัสยิด ในระบบที่หลากหลาย มีการไลฟ์สด สร้างเพจของมัสยิดบนทวิตเตอร์เพื่อการจัดการเรียนการสอนเผยแพร่ย้อนหลัง และมีสื่อประชาสัมพันธ์แบบครบวงจรแก่มุสลิมในพื้นที่ 2) ด้านการใช้ชีวิตและความเป็นอยู่ มัสยิดควรให้โอวาท ตักเตือน และชี้แจงถึงหลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางของอิสลาม 3) ด้านการประกอบอาชีพ มัสยิดควรส่งเสริมแนะนำให้คนในพื้นที่ที่มีความตระหนักและขยันในการประกอบอาชีพและประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้าอบรมฝึกทักษะวิชาชีพ 4) ด้านการประกอบศาสนกิจ มัสยิดควรนำแนวทางการเชิญชวนผ่านคำพูด การนำเสนอคุตบะฮ์วันศุกร์ และเชิญชวนผ่านระบบออนไลน์ต่างๆ 5) ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มัสยิดควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้มีการทดแทนทรัพยากร ส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ส่งเสริมให้มีการรักษาความสะอาด และส่งเสริมให้มีการรักษาสุขภาพอนามัยและการเยียวยา 6) มัสยิดควรมีโครงการหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการสร้างความรักภายในครอบครัว คัดเลือกครอบครัวตัวอย่าง เพื่อเป็นแบบอย่างแก่คนในพื้นที่ 7) มัสยิดควรส่งเสริมให้คนสังคมให้มีหลักความเชื่อ และการปฏิบัติที่ถูกต้อง จัดตั้งกองทุนชะกาตเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ ครอบครองด้านยาเสพติดและสิ่งที่ต้องห้ามทุกชนิด สนับสนุนและส่งเสริมคนดีให้เป็นผู้นำในสังคม และส่งเสริมให้คนในสังคมมีความรักสามัคคีกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำผลวิจัยไปใช้ สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูลและขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมได้ตรงเป้าหมายและเกิดประโยชน์สูงสุด

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิต, มุสลิม, มัสยิด.

RESEARCH

*Way of Masjids in Developing Life Quality of Muslims in Satun Province.**Tanongsak Madthing * Sarfee Ardam***** Ph.D Candidate, Graduate, Department of Islamic Studies.**** Ph.D (West Asian Studies) Instructor, Postgraduate Studies, Islamic Studies Program, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.***Abstract**

Research study on the guidelines for the development of Muslim quality of life of Masjids in Satun province are as follows: 1) to study the meaning, characteristics and guidelines for improving the quality of life in Islam. 2) to study about Muslims and Masjids in Islam, including the history of Muslims and Masjids in Satun province. 3) to study the problem conditions and guidelines for the development of Muslims' quality of life of Masjids in Satun province according to Islamic findings that are consistent with the current and future social context.

Methodology For how to conduct research. This is qualitative research which uses the process of analyzing and presenting descriptive data, analyzing it by means of collecting document data from the Quran, Al-Hadith, and the views of Muslim philosophers, including textbooks and related research and an in-depth interview with individual key informants for use only in collecting the overall data from the interviews, namely 1 of the chairman of the Islamic Committee of Satun province, 1 of the deputy chairman of the Islamic Committee of Satun province, 2 of Satun Islamic Committee, 7 Imams, 7 Kotepts, 7 Bilals, and Muslim community leaders in Satun provinces in all 7 districts (only Masjids registered with the government) 7 people selected using a specific method.

The study found that : 1) Good quality of life in Islam consists of subsistence by seeking sustenance approved by religion being satisfied with what they have living a life of believer in Allah with devotion to them. The bliss and happiness of living in the paradise of Allah on the day of retribution. 2) The way of life of Muslims in Satun province still lacks improvement in quality of life in many aspects. For example, islamic lifestyle, family,

occupation, social and health, etc. 3) Masjids are an organization that plays a role in Muslim society in driving and improving the quality of life of Muslims in the area. It is the center of the faith of all Muslims. The life of a Muslim is bound to Masjid from birth until the end of life. 4) Problems affecting the development of the quality of life of Muslims in the area. For example, the problems of violation of religious provisions, drug problems, poverty, unemployment problems, the problems of quarrels among youths, divorce, and religious education problems. 5) Guidelines for the development of Muslim quality of life of Masjids in Satun province, according to the Islamic findings that is consistent with the current and future social context, 7 aspects should be developed: 1. Knowledge of Masjids should have a library or create your own online library program of Masjid through various media on the website, prepare electronic books, including training in teaching within Masjid in a variety of systems, having a live broadcast, creating a page of Masjid, recording a video of teaching management, publishing it backwards, and has a comprehensive public relations media for Muslims in the area. 2. Life and well-being, Masjids should give sermons, admonish and point out the principles of Islamic lifestyle. 3. Occupationally, Masjids should encourage and advise people in the area to be aware and diligent in their careers and to seek cooperation from relevant agencies for training and training in vocational skills. 4. Religious practice, Masjids should guide the approach of inviting through words with Friday Khutbah presentation and invites through various online systems. 5. Environment and health, Masjids should promote environmental conservation. Promote the replacement of resources, promote the use of land, promote cleanliness, and promote health and healing. 6. Masjids should have projects or activities to promote family love. 7. Masjids should encourage people in society to have faith and correct practice to establish a zakat fund to help the poor campaign against drugs and prohibited substances of all kinds. Support and promote good people to be leaders in society and encourage people in the society to have love and unity in the midst of a multicultural society to develop of Muslim life effectively.

Contributions: The results of the research can be applied Way of Masjids in Developing Life Quality of Muslims in Satun Province, and driving social development to meet the goals and achieve maximum benefits.

Key words; Life Quality, Muslims, Masjids.

บทนำ

อัลลอฮ์ ﷻ ได้กำหนดอิสลามให้เป็นวิถีชีวิตของมวลมนุษย์ อิสลามสอนให้มนุษย์ยึดมั่นและปฏิบัติในการดำเนินชีวิตทั้งทางกาย ทางจิต และทางวิญญาณ รวมถึงการดำเนินชีวิตภายในครอบครัวและสังคม ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ และสามารถดำรงชีวิตที่มีความสันติสุขอย่างแท้จริงทั้งในโลกปัจจุบันและโลกอาคีเราะฮ์(อาเช็ม อัชเชรีฟ, 2552 :10) มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ การที่จะพัฒนาประเทศให้ประสบผลสำเร็จและก้าวหน้าได้นั้น ทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่จะต้องเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ ดังนั้นคุณภาพชีวิตของประชากร จึงถูกกำหนดให้เป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนา การที่จะเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นไม่ได้พิจารณาแต่เพียงความต้องการทางกายภาพของบุคคลในด้านต่างๆเท่านั้น สำหรับผู้ที่ นับถือศาสนาอิสลามทุกคนนั้น จำเป็นต้องนำหลักการทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง เพราะมุสลิมไม่สามารถแยกศาสนาออกจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งการมีวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักการของศาสนาอิสลามตามที่อัลลอฮ์ ﷻ กำหนดไว้นั้น เป็นบทบัญญัติของศาสนาอิสลามที่สำคัญอย่างยิ่ง หากมุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ย่อมจะทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านต่างๆตามไปด้วย(คณิตา ชันธชัย, สุรสิทธิ์ วชิรขจร, 2557: 83) ดังนั้นมุสลิมจะต้องนำแบบแผนการสร้างคุณภาพในการดำเนินชีวิตที่ดีโดยยึดมั่นและปฏิบัติตามอัลกุรอาน¹ และสุนนะฮ์²ของท่านนบี ﷺ อย่างเคร่งครัด อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

(مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)
(النحل 97:16)

ความว่า “ผู้ใดปฏิบัติความดีไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ตาม โดยที่เขาเป็นผู้ศรัทธา ดังนั้นเราจะให้เขาดำรงชีวิตที่ดี และแน่นอนเราจะตอบแทนพวกเขาซึ่งรางวัลของพวกเขาที่ดียิ่งกว่าที่พวกเขาได้เคยกระทำไว้”

(อันนะฮล 16 : 97)

¹ อัลกุรอาน (القرآن) คัมภีร์สำคัญสูงสุดของชาวมุสลิมซึ่งรวบรวมคำตรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ประทานให้แก่มนุษย์ชาติโดยผ่านท่านนบีทั้งหมด ﷺ ตั้งแต่นั้นได้รับการแต่งตั้งเป็นเราะสูล ﷺ เมื่อมีอายุได้ 40 ปี จนกระทั่งท่านเสียชีวิตเมื่ออายุได้ 63 ปี (บรรจง บินกาซัน, 2547 : 18)

² สุนนะฮ์ คือ คำพูด การกระทำ การยอมรับ มารยาทและชีวประวัติทุกอริยาบถตามธรรมชาติของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ก่อนได้รับการแต่งตั้งหรือหลังจากได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนบี ﷺ (อับดุลเลาะ กาเรินา, 2551 : 90)

จากอายะฮ์ข้างต้นนี้ได้ระบุถึงการตอบแทนจากอัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้ง دنیاและอาคิเราะฮ์สำหรับผู้ที่ได้ปฏิบัติการทำงานที่ดี ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามอัลกุรอาน และสุนนะฮ์ของท่าน นบี ﷺ ทั้งชายและหญิงจากวงศ์วานของท่านนบีอาดัม ﷺ และหัวใจของเขาศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูล ﷺ ของพระองค์ แท้จริง นี่เป็นการงานที่ถูกสั่งใช้โดยอัลกุรอานและแนวทางเราะสูล ﷺ ของพระองค์ ซึ่งถูกกำหนดไว้ ณ อัลลอฮ์ ﷻ โดยที่พระองค์ทรงให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดีในโลกดุนยานี้ และทรงตอบแทนรางวัลที่ดียิ่งจากสิ่งที่เขาได้กระทำไว้ในโลกอาคิเราะฮ์ (Ibn Kathir, 2010 : 4/516) นอกจากนี้อายะฮ์ข้างต้นยังขจัดความเข้าใจผิดของบรรดามุสลิมและผู้ปฏิเสธที่มีความเห็นว่า คนที่อาศัยความยุติธรรม ความซื่อตรงและความมีคุณธรรมนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้ที่ขาดทุนในโลกนี้ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นผู้ได้รับในอาคิเราะฮ์ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ขจัดความเข้าใจผิดนี้เหมือนกับจะกล่าวว่า การที่พวกเขาคิดเช่นนั้นเป็นเรื่องผิด การมีคุณธรรมนั้นไม่เพียงแต่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่เป็นสุขในโลกอาคิเราะฮ์เท่านั้น แต่มันคือความจริง บรรดาคนที่ทำความดีด้วยความจริงใจ ซื่อตรง บริสุทธิ์จะได้รับคุณภาพชีวิตที่ดีในโลกนี้ ส่วนตำแหน่งของพวกเขาในอาคิเราะฮ์จะถูกตัดสินตามการทำความดีที่สุดของพวกเขา กล่าวคือ หากใครได้กระทำความดีทั้งเล็กน้อยและมากมาย เขาจะได้รับการตอบแทนด้วยตำแหน่งอันสูงส่งที่เขาจะได้รับตามความดีอันยิ่งใหญ่ของเขา (เมอลานา ซัยยิด อบุล อะลา เมาดูดี, 2545 : 1/324)

การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำเนินชีวิตของผู้ศรัทธานั้นนอกจากมีหลักฐานจากอัลกุรอานแล้ว ยังมีหลักฐานจากอัลหะดีษของท่านนบี ﷺ ที่กำชับให้มุสลิมขอต่ออัลลอฮ์ ﷻ ให้มีความสุข ความสบาย ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายงานจากอัลหะดีษ ริฟาอะฮ์ อิบน์ รอฟีอ เล่าว่า วันหนึ่ง ขณะที่ท่านอับูบักร์ ﷺ ได้ยืนขึ้นปราศรัยบนมิมบร์แล้วท่านก็ร้องให้ ท่านเล่าว่า ครั้งหนึ่งท่านเราะสูล ﷺ ได้ยืนบนมิมบร์แห่งนี้แล้วท่านก็ร้องให้ ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวแก่พวกเราว่า

((سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ، فَإِنَّ أَحَدًا لَمْ يُعْطَ بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ))
(أخرجه الترمذي، ١٩٧٥ : ٣٥٥٨)

ความว่า “พวกเจ้าจงขอต่ออัลลอฮ์ให้มีความสุขสบาย ปลอดภัยไร้โรคภัยทั้งปวงเถิด เพราะไม่มีความดีอันใดที่บุคคลหนึ่งจะได้รับหลังจากการตกัว ที่จะดียิ่งไปกว่าการมีสุขภาพอนามัยที่ดี”

(al-Tirmidhi, 1975 : 3558)

ท่านอิบนุ กอญิม ได้อธิบายอัลหะดีษบทนี้ไว้ในหนังสือ ตุหะตุซ-ซาคิรีน หน้า 305 ว่า “เขาได้รับความสุขสบายทั้งในเรื่องศาสนาและการใช้ชีวิตในโลกนี้ ซึ่งบุคคลหนึ่งจะมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขทั้งในดunyaและอาคิเราะฮฺ ได้ก็ต่อเมื่อเขามีความมั่นใจและมีพละกำลังที่ดีความมั่นใจในศรัทธาจะคอยปกป้องเขาจากการลงโทษในวันอาคิเราะฮฺ ส่วนการมีพละกำลังที่ดีนั้นจะปกป้องจากโรคภัยไข้เจ็บที่จะเกิดขึ้นทางด้านจิตใจและร่างกายในโลกนี้” (อะมีน บิน อับดุลลอฮฺ อัซ-ชะกอวียฺ, 2555 : 7-8) ดังนั้นการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในทัศนะของอิสลามจึงหมายถึงการมีชีวิตที่ดีทั้งดunyaและอาคิเราะฮฺ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะ และแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในอิสลาม
- 2.2 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับมุสลิมและมัสยิดในอิสลาม รวมถึงความเป็นมาของมุสลิมและมัสยิดในจังหวัดสตูล
- 2.3 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูลตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันและอนาคต

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้แนวทางกระบวนการวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูลแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Description Research) โดยศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูล คุณภาพชีวิตในอิสลาม แนวทางการพัฒนา ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน โดยยึดหลักการจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และทรรศนะของนักปราชญ์มุสลิม รวมถึงตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูล โดยศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่สัปบุรุษของมัสยิดทั้ง 241 มัสยิดในจังหวัดสตูล โดยวิธีการเจาะจงผู้ให้ข้อมูลหลักดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อใช้เฉพาะในการเก็บข้อมูลโดยรวมจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 1 คน รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำ

จังหวัดสตูล 1 คน หัวหน้าฝ่ายวิชาการของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 1 คน
คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 2 คน รวมกลุ่มตัวอย่างนี้จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่ใช้ศึกษาโดยการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลหลัก จำนวน 28 คน จาก อิมาม 7 คน คอ
เต็บ 7 คน บิลาล 7 คน และผู้นำชุมชนมุสลิมในพื้นที่จังหวัดสตูลทั้ง 7 อำเภอ(เฉพาะมัสยิดที่จดทะเบียนกับ
ทางราชการเท่านั้น) 7 ท่าน ซึ่งคัดเลือกโดยใช้วิธีการเจาะจง

รวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 33 คน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้กระบวนการวิเคราะห์และ
การนำเสนอข้อมูลแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Description Research) โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร
จากการ อัลกุรอาน อัลหะดีษ และวรรณคดีของนักปราชญ์มุสลิม รวมถึงตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ
แบบสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลโดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูล ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (Primary data) คือ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากแหล่งข้อมูลขั้นต้นซึ่งได้มาจาก
แหล่งข้อมูลโดยตรง ได้แก่ อัลกุรอาน อัลหะดีษเป็นหลัก รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

4.2 ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากแหล่งข้อมูล เช่นหนังสือ
ตำราวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้จิตสาธารณะในอิสลาม โดยมีขอบเขตเกี่ยวกับ
การวิจัย ภายหลังจากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่รวบรวมได้ มาศึกษาวิเคราะห์
แล้วเรียบเรียงนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะต่อไป

5. ผลของการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูลนั้น ผู้วิจัยขอสรุปใน 3
ด้านดังต่อไปนี้

5.1 ผลการวิจัยด้านความหมาย ลักษณะ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในอิสลาม

จากการศึกษาผลการวิจัยด้านความหมาย ลักษณะ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในอิสลาม
ผู้วิจัยขอสรุปไว้ดังนี้

1. คำว่าคุณภาพชีวิตที่ดีในภาษาอาหรับนั้น คือคำว่า **حَيَاة طَيِّبَة** ดังนั้นความหมายของการมีคุณภาพ
ชีวิตที่ดี คือ การได้รับปัจจัยยังชีพที่สุจริตถูกต้องตามหลักการของศาสนา ยังรวมถึงสิ่งที่อัลลอฮ์ **ﷻ** ทรงทำให้

บ่าวของพระองค์รู้สึกความพอใจในโลกดุนยานี้ด้วยปัจจัยยังชีพที่ถูกอนุมัติ แม่นว่ามันจะมีเพียงน้อยนิดก็ตาม ฉะนั้นภายในจิตใจจะไม่เรียกร้องปัจจัย ยังชีพที่ศาสนาไม่อนุมัติ และการมีคุณภาพชีวิตที่ดียังหมายถึง การมีชีวิตในสรวงสวรรค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ดังคำดำรัสของพระองค์ที่ว่า **وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ** และแน่นอนเราจะตอบแทนพวกเขาซึ่งรางวัลของพวกเขาที่ดียิ่งกว่าที่พวกเขาได้เคยกระทำไว้ นอกจากนี้ท่านอิมามอฏฏอียะรี رحمه الله นักอรรถาธิบายอัลกุรอาน ได้กล่าวถึงทัศนะของนักปราชญ์ในอิสลามเกี่ยวกับการให้นิยามคุณภาพชีวิตไว้ด้วยกัน 5 ประการคือ 1. คุณภาพชีวิตที่ดี คือ การใช้ชีวิตในโลกนี้โดยอาศัยอยู่และดำรงชีวิตด้วยปัจจัยยังชีพที่หะلال (ด้วยสิ่งที่ศาสนาอนุมัติ) 2. คุณภาพชีวิตที่ดี คือ การมีความพึงพอใจ ความพอเพียงในสิ่งที่ตนมีอยู่ โดยไม่มีความโลภเกิดขึ้นภายในจิตใจ 3. คุณภาพชีวิตที่ดี คือ การดำรงชีวิตโดยเป็นผู้ศรัทธาต่อพระเจ้าพร้อมด้วยการปฏิบัติภักดีต่อพระองค์ 4. คุณภาพชีวิตที่ดี คือ การได้รับความสุข 5. คุณภาพชีวิตที่ดี คือ การมีชีวิตอยู่ในสรวงสวรรค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ในวันแห่งการตอบแทน (วันอาคิเราะฮ์)

2. ลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นเป็นเป้าหมายสำคัญของมนุษย์เพื่อให้บรรลุถึงความสุขที่คาดหวังไว้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้นลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนักวิชาการมุสลิมได้ให้ทัศนะไว้ ดังนี้ 1. การได้รับปัจจัยยังชีพที่หะلالและดี 2. ความรู้สึกเพียงพอในสิ่งที่ได้รับ 3. ความสุขสภาพ 4. ปัจจัยยังชีพที่หะلالและการประกอบอิบาดีฮะฮ์ (เคารพภักดี) อย่างถูกต้องบนโลกดุนยา 5. การได้รับปัจจัยยังชีพในแต่ละวัน 6. การเชื่อฟังในคำสอนและมีความสุขใจ 7. มีชีวิตเปี่ยมสุขอันแท้จริงคือชีวิตในสวนสวรรค์ในวันอาคิเราะฮ์ 8. มีชีวิตเปี่ยมสุขคือชีวิตในหลุมสุสาน และท่านอิมามอฏฏอียะรี رحمه الله นักอรรถาธิบายอัลกุรอาน ได้สรุปว่า ลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น คือ ชีวิตที่ครอบคลุมทั้งแปดประการดังกล่าวข้างต้น ไม่ว่าชายหรือหญิงซึ่งปฏิบัติความดีพร้อมศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และศาสนทูตของพระองค์ เขาจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่เปี่ยมสุขบนโลกดุนยานี้ และได้รับผลตอบแทนที่ดีในโลกอาคิเราะฮ์

3. การมีคุณภาพชีวิตบนโลกนี้คือการดำรงชีวิตด้วยความพอใจ มีปัจจัยยังชีพที่หะلالและความสำเร็จแห่งการทำงานที่ดีจำต้องประกอบด้วย 2 เงื่อนไขคือ 1. **الْبَيْتَةُ الصَّالِحَةُ** การตั้งเจตนาที่บริสุทธิ์กล่าวคือ มีเจตนาพร้อมความสำเร็จของท่านเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ มิใช่เพียงแต่การดำเนินชีวิตแห่งโลกดุนยานี้ มันคือเพียงแต่ท่านมีเจตนาของท่านเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ ท่านก็จะได้ทั้งดุนยาและอาคิเราะฮ์ เพราะพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบันทึกความดีให้แก่ท่านทุกๆ เวลาที่ท่านได้กระทำไป 2. **التَّوَارُفُ** การดำเนินชีวิตของท่านโดยการให้ความสมดุลในการดำเนินชีวิตของโลกดุนยา และไฝหาผลงานเพื่อความสุขในโลกอาคิเราะฮ์

4. การมีคุณภาพชีวิตบนโลกนี้คือการดำรงชีวิตด้วยความพอใจ มีปัจจัยยังชีพที่หะلالและความสำเร็จแห่งการทำงานที่ดีจำต้องประกอบด้วย 2 เงื่อนไขคือ 1. **الْبَيْتَةُ الصَّالِحَةُ** การตั้งเจตนาที่บริสุทธิ์กล่าวคือ มีเจตนาพร้อมความสำเร็จของท่านเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ มิใช่เพียงแต่การดำเนินชีวิตแห่งโลก ดุนยานี้ มันคือ

เพียงแต่ท่านมีเจตนาของท่านเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ ท่านก็จะได้ทั้งดunyaและอาคิเราะฮ์ เพราะพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบันทึกความดีให้แก่ท่านทุกๆ เวลาที่ท่านได้กระทำไป 2. اِتِّقَ ٱللَّهَ การดำเนินชีวิตของท่านโดยการใช้ความสมดุลในการดำเนินชีวิตของโลกดunya และไฝหาผลงานเพื่อความสุขในโลก อาคิเราะฮ์ ดังนั้นการมีคุณภาพชีวิตที่ดีบนโลกนี้จะต้องมีเจตนาที่ดีประกอบคุณงามความดีทั้งทางโลกและทางธรรมตามข้อบัญญัติของศาสนา ด้วยความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ อย่างแท้จริง พร้อมทั้งตระหนักถึงผลตอบแทนในโลกอาคิเราะฮ์โดยเชื่อมโยงการดำเนินชีวิตในโลกนี้ให้มีความสมดุลกับโลกอาคิเราะฮ์ ยอมจำนนและมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ

5. การมีคุณภาพชีวิตที่ดีในโลกอาคิเราะฮ์นั้นคือการได้พำนักอยู่ในสวรรค์ โดยไม่มีวันสิ้นสุด ดังนั้นการที่จะได้รับคุณภาพชีวิตที่ดีในโลกอาคิเราะฮ์ มุสลิมจะต้องปฏิบัติและศรัทธาเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ในทุกสิ่งต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวมา ทั้งในเรื่องการฟื้นคืนชีพ การไล่ต้อนสรรพสิ่งไปยังสนามรวมยังทุ่งมะหฺษั การสอบสวน สะพานศิรอญ ตาซังวัดความดีความชั่ว สวนสวรรค์ นรก และอื่นๆที่เกิดขึ้นในวันอาคิเราะฮ์ ซึ่งการเชื่อมั่นดังกล่าวนี้ถือเป็นหลักประกันถึงความสันติสุขและความสำเร็จทั้งในโลกดunyaและอาคิเราะฮ์

6. การดำรงชีวิตของมุสลิมจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขได้นั้นจะต้องประกอบด้วย 4 ด้าน คือ

1. اَلْجَانِبُ اَلْاِيْمَانِي ด้านความศรัทธา คือ ฐานหลักยึดที่เหนียวแน่นแห่งความศรัทธา และเป็นองค์ประกอบที่มั่นคงของความสุขที่แท้จริง และความสำเร็จอันสมบูรณ์ มันจะเกิดขึ้นแก่บ่าวของอัลลอฮ์ ﷻ ไม่ได้นอกจากทางนำและการให้ความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ ﷻ 2. اَلْجَانِبُ الشَّخْصِي ด้านปัจเจกบุคคล คือ ด้านที่ครอบคลุมการวางแผนแห่งการดำเนินชีวิตเพื่อสู่เป้าหมายที่ตั้งงาม 3. اَلْجَانِبُ اَلْاِجْتِمَاعِي ด้านสังคม คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเริ่มจากทางครอบครัวที่ประกอบไปด้วยภรรยา และบรรดาลูกๆ ตลอดจนสังคมส่วนรวม 4. اَلْجَانِبُ اَلْمَادِي ด้านวัตถุ คือ ความสุขที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพการงาน ที่ได้มาซึ่งปัจจัยยังชีพที่ทะเลาะและปัจจัยต่างๆพร้อมกับการมีสุขภาพที่ดี

7. แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น อิสลามได้กำหนดแนวทางโดยยึดหลักการจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และพระวจนะของท่านนบี ﷺ มาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มุสลิมมีคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริงและได้รับความสุขทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ รวมถึงผลสะท้อนจากการดำเนินชีวิตบนโลกดunyaนี้ที่จะได้รับผลตอบแทนในวันโลกหน้าอาคิเราะฮ์ ซึ่งประกอบด้วย 4 แนวทาง คือ 1.การแสวงหาปัจจัยยังชีพถือเป็นการแสวงหาพระเมตตาปราณีจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในหน้าแผ่นดิน มิใช่เพียงแค่การประกอบอาชีพอย่างเดียว แต่ละทิ้งการแสวงหาปัจจัยยังชีพนั้นไม่ใช่จุดหมายของศาสนา ในขณะที่เดียวกันการประกอบอาชีพก็ยังสามารถรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ ได้ ด้วยการทำมาหากินในหนทางที่ดีบริสุทธิ์ไม่ประกอบอาชีพที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติทางศาสนา 2.การครองตน

ด้วยความพอเพียงมุสลิมจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้จากหลักคำสอนของอิสลามแล้วนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตจริง ด้วยความพอดี ดำรงตนอยู่ในทางสายกลาง ซึ่งเหล่าบรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنه ได้ดำรงตนด้วยความพอเพียง ท่านอุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า : “ความละโมภนั้นคือความยากจน การไม่คาดหวังคือความร่ำรวย แท้จริงแล้วใครที่หมดหวังจากสิ่งที่อยู่ในกรรมสิทธิ์ของคนอื่นเขายอมเพียงพอ (ไม่ต้องการ) จากพวกเขา” ความพึงพอใจคือคลังทรัพย์อันยิ่งใหญ่ เป็นสัญลักษณ์หนึ่งจากสัญลักษณ์แห่งความยำเกรง 3. การสร้างความสุขให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ มุสลิมจะต้องเริ่มจากการปรับความรู้สึกภายในไปสู่การกระทำภายนอก ซึ่งจำเป็นจะต้องผ่านกระบวนการอิบาดะฮ์และประกอบคุณงามความดีต่างๆตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม ในประเด็นนี้ท่านอิมามอัลฆอซาลี رحمه الله ได้อธิบายเกี่ยวกับแนวทางแห่งความสุขไว้ 3 ประการด้วยกัน หากผู้ใดได้ปฏิบัติก็จะพบกับความสุข จะเป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งสิทธิแห่งความสุข เป็นผู้ที่มีเกียรติในวันอาคิเราะฮ์ แต่หากผู้ใดละเลยก็จะประสบกับความทุกข์ ซึ่ง 3 ประการคือ 1. พลังแห่งความโกรธ 2. พลังแห่งอารมณ์ 3. พลังแห่งความรู้ ดังนั้นทั้งสามประการนี้ต้องอยู่ในความเป็นกลางและสมดุล ความพอดีทำให้เกิดความสุข เพื่อไม่ให้เกิดทวิความรุนแรงของอารมณ์มากเกินไป จนกระทั่งทำให้มีความอ่อนแอ เป็นเหตุให้ตกอยู่ในความเสียหาย หรือไม่ควรมีความโกรธมากเกินไปจนกระทั่งนำไปสู่ความดื้อรั้น ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ตกอยู่ในความเสียหายเช่นกัน เมื่อพลังทั้งสองคือพลังแห่งความโกรธและพลังแห่งอารมณ์ มีความพอดีด้วยการขึ้นนำของพลังแห่งความรู้ ดังนั้นพลังแห่งวิชาความรู้จึงนำไปสู่ทางนำเช่นเดียวกัน ในเรื่องของความโกรธเมื่อมันได้ทวีคุณมันย่อมง่ายแก่การพิชิต และหากมันลดลงความกระตือรือร้นในเรื่องศาสนาและคุณยาย่อมมลายี่สิ้น แต่หากมันมีความพอดี แน่แน่นอนมันจะทำให้เกิดความอดทน ความกล้าหาญและวิทย์ปัญญา เช่นเดียวกันกับอารมณ์ ซึ่งหากมันทวีคุณขึ้นมันก็ย่อมทำให้เกิดความเลวและความชั่ว แต่หากมันลดลงมันจะทำให้เกิดความอ่อนแอ แต่หากมันมีความพอดีก็จะก่อให้เกิดการห่างไกลจากความชั่วก่อให้เกิดความพอดี และมีความสมดุลในการสร้างความสุขทางด้านจิตใจและสะท้อนไปยังร่างกายด้วยความสุขอย่างแท้จริง 4. มุสลิมจะต้องมีการวางแผนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการได้รับทั้งสองสวรรค์ คือสวรรค์แห่งโลกดุนยาและสวรรค์ในโลกอาคิเราะฮ์ ก่อนที่มุสลิมจะได้รับสวรรค์ จำเป็นจะต้องรับรู้ว่าจะสวรรค์นั้นคืออะไร ในทำนองเดียวกันเมื่อต้องการหลีกเลี่ยงจากขุมนรก ก็จำเป็นต้องรับรู้ว่าจะนรกนั้นคืออะไร สวรรค์เป็นดินแดนแห่งความสุข และความสุขใดหนอในโลกนี้จะเทียบเท่ากับความสุขทางใจ ฉะนั้นหากมุสลิมทำจิตใจให้เป็นสุขอยู่ตลอดเวลาด้วยการรำลึกและภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ พร้อมทั้งปฏิบัติตามแนวทางของท่านเราะสูล ﷺ ก็เท่ากับมุสลิมผู้นั้นได้เป็นชาวสวรรค์ในโลกดุนยานี้แล้ว ในขณะเดียวกันนรกคือดินแดนแห่งความทุกข์ และทุกข์ใดหนอในโลกนี้จะเทียบเท่ากับทุกข์ทางใจ เพราะฉะนั้นถ้าจิตใจของมุสลิมมีทุกข์แล้ว ก็เปรียบเสมือนว่ากำลังตกลงไปในขุมนรก ดังนั้นผู้ที่มิจิตใจที่เป็นทุกข์กังวลใจ เมื่อเกิดสิ่งที่ไม่สบอารมณ์ แต่เมื่อมีความปิตินิติเกิดขึ้นแก่เขา เขาก็จะหยิ่ง

ยโส หนง โออวด นั้นแหละอุปนิสัยของชาวนรก ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมให้ได้รับความโปรดปรานจากพระเจ้าด้วยผลตอบแทนแห่งสวรรค์ทั้งสองโลก มุสลิมจำเป็นต้องทำให้เป็นสุขอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้จะมีสิ่งที่ไม่สบายใจเกิดขึ้น ก็สามารถวางเฉยได้ อดทนรำลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ อยู่ตลอดเวลา หากมีความโปรดปรานจากพระองค์หรือสิ่งที่ดีงามต่างๆเกิดขึ้นแก่เขา เขาก็จะไม่หยิ่งยะโส โอ้อวด แต่จะเป็นผู้ที่รู้จักขอบคุณต่ออัลลอฮ์ ﷻ การมีสภาพจิตใจเช่นนี้แหละคือคุณลักษณะของชาวสวรรค์ที่จะได้รับตั้งแต่โลกดุนยานี้ และโลกอาคิเราะฮ์ต่อไป ด้วยความประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ

8. การพัฒนาคุณภาพชีวิตในทัศนะอิสลาม ถือเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมุสลิมในการนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งวิวัฒนาการสมัยใหม่ ความเจริญต่างๆที่ทยอยเข้ามาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มุสลิมได้รับประโยชน์จากแนวทาง หลักคำสอนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามทัศนะอิสลาม และเกิดความสมบูรณ์ทั้งโลกนี้และโลกอาคิเราะฮ์มุสลิมทุกคนจะต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้อยู่เสมอ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดียิ่งขึ้น ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข อดทนต่อความทุกข์ทั้งปวง พร้อมทั้งมีชีวิตอยู่ระหว่างความสุขกับความทุกข์ได้ และหาทางแก้ปัญหาโดยนำหลักคำสอนในอิสลามมาปรับใช้ตามสภาพต่างๆได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วมุสลิมก็จะพบกับความสุขอย่างแท้จริง ด้วยการช่วยเหลือ ความเมตตา และการประทานความสำเร็จจากอัลลอฮ์ ﷻ

5.2 ผลการวิจัยด้านความหมายของมุสลิมและมัสยิดในอิสลาม และความเป็นมาของมุสลิมและมัสยิดในจังหวัดสตูล

จากการศึกษาผลการวิจัยด้านความหมายของมุสลิมและมัสยิดในอิสลาม และความเป็นมาของมุสลิมและมัสยิดในจังหวัดสตูลผู้วิจัยขอสรุปไว้ดังนี้

1. คำว่ามุสลิม مُسْلِمٌ ซึ่งมาจากคำว่า سَلِمَ นั้นเป็นคำนามที่แสดงถึงผู้กระทำ اسْمٌ فاعِلٌ มาจากคำว่า اسْلَمَ แปลว่ายอมจำนน หมายถึง มุสลิมนั้นต้องดำรงการละหมาดห้าเวลาโดยเป็นผู้ที่ยอมจำนนยอมรับปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม และสิ่งที่ท่านนบี ﷺ นำมาจากสิ่งที่เป็ฟรฎุ สำหรับพหุพจน์ของคำว่า مُسْلِمٌ ในสภาพที่รับด้วยสระอุมมะฮฺ مُسْلِمُونَ และในสภาพที่รับด้วยสระกะเราะฮฺ مُسْلِمِينَ โดยทั่วไปแล้วในทางภาษามุสลิมคือผู้ที่เข้ารับนับถือศาสนาของอัลลอฮ์ ﷻ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า มุสลิมคือ ผู้ที่ยอมจำนนต่ออัลลอฮ์ ﷻ ว่าเป็นพระเจ้าที่แท้จริงแต่เพียงพระองค์เดียว และนอบน้อมต่อพระประสงค์ของพระองค์โดยสิ้นเชิง คำจำกัดความดังกล่าว มุสลิมจึงเป็นบุคคลใดก็ได้โดยไม่คำนึงถึงสีผิว เผ่าพันธุ์หรือภาษา และมุสลิมก็มีใช้เพียงจะมีขึ้นมาในสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เท่านั้น หากแต่มีขึ้นมาในทุกยุคทุกสมัยที่มีนบีหรือศาสนทูตก่อนหน้านั้นแล้ว สิ่งที่ตัดสินว่าใครเป็นมุสลิมก็คือการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ และปฏิบัติตาม

คำสั่งสอนของท่านนบีที่มาจากพระองค์ ดังนั้นมุสลิมจึงเป็นผู้ที่ยอมรับนับถือศาสนาอิสลามและดำรงไว้ซึ่งความสงบสุข

2. คำว่ามัสยิด **مَسْجِدٌ** เป็นคำนามที่ใช้เรียกสถานที่ (**اسم مكان**) ตามหลักภาษาอาหรับแล้วให้อ่านสระฟัตหะฮ์ที่อักษรฎีม คือ **مَسْجِدٌ** แต่ไม่มีการอ่านในลักษณะดังกล่าวเท่าใดนัก สำหรับพหูพจน์ของคำว่า มัสยิด **مَسْجِدٌ** คือ **مَسَاجِد** มัสยิดจึงเป็นบ้านแห่งการละหมาดและป็นสถานที่ประกอบอบิาตะฮ์ของบรรดามุสลิมทั้งหลาย โดยมีมัสยิดที่เป็นศูนย์กลางที่ใหญ่ที่สุดได้แก่ มัสยิดอัลหะรอมนครมักกะฮ์ มัสยิดอัลอักศอ และมัสยิดนะบะวียนครมาดีนะฮ์ ฉะนั้นแล้วมัสยิด คือบ้านของอัลลอฮ์ **ﷻ** หมายถึงสถานที่ที่ใช้ปฏิบัติศาสนกิจเพื่ออัลลอฮ์ **ﷻ** อีกทั้งมัสยิดยังเป็นสถานที่ซึ่งมนุษย์ได้แสดงความสามารถของตนเป็นบ้านที่สร้างขึ้นมาจากความยำเกรงหรือการทำความดี ดังนั้นจึงเป็นศูนย์กลางของมุสลิมในการภักดีต่ออัลลอฮ์ **ﷻ** และเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจการต่างๆเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของมุสลิมทั้งหลาย

3. การเข้ามาของมุสลิมในจังหวัดสตูลช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 16 ก่อนตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ก่อนตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีชาวอาหรับได้นำศาสนาอิสลามมาเผยแพร่ทางตอนเหนือของเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ภายหลังได้เผยแพร่สู่แคว้นเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย ราชามหาวังสาแห่งเกดะห์ได้นับถือพระพุทธศาสนาทรงเลื่อมใสยอมรับศาสนาใหม่ เปลี่ยนจากศาสนาพุทธเป็นศาสนาอิสลาม ชาวเมืองก็ยอมเปลี่ยนตามไปด้วยแต่ในขณะนั้นอิสลามยังไม่เป็นที่แพร่หลายนับล่งสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา ศาสนาอิสลามที่เมืองมะละกาเจริญรุ่งเรืองสูงสุดได้แผ่อิทธิพลไปทั่วแหลมมลายู เจ้าเมืองต่างๆตลอดจนผู้คนต่างหันไปนับถือศาสนาอิสลามกันถ้วนหน้า ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ในแหลมมลายูตอนกลางและตอนล่างกลายเป็นมุสลิมมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ชาวสตูลสืบเชื้อสายมุสลิมมลายู เนื่องจากจังหวัดสตูลเคยเป็นตำบลหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเมืองไทรบุรี บรรพบุรุษชาวสตูลส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมมลายู นับถือศาสนาอิสลามเป็นหลัก ดังนั้นชาวสตูลที่มีเชื้อสายมลายูคือชาวเมืองไทรบุรีเดิมนั่นเอง การเข้ามาของมุสลิมในจังหวัดสตูล มาจากคนเชื้อสายมลายูเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองสตูลตั้งแต่ในสมัยที่เมืองไทรบุรีมีอิทธิพลด้านประเพณีและวัฒนธรรมมลายู ที่สำคัญที่สุดคือศาสนากับภาษา กล่าวคือในยุคเจ้าเมืองไทรบุรีองค์ที่ 7 คือราชามหาวังสา โดยรับอิทธิพลจากอาณาจักรศรีวิชัย ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามตั้งแต่ตอนต้นของสมัยกรุงสุโขทัย และเปลี่ยนพระนามเป็นสุลต่านมูซัฟฟา ซาห์ ตามคติของอาหรับทำให้ศาสนาอิสลามเจริญรุ่งเรืองในเมืองไทรบุรีมาช้านาน ดังนั้นเมืองสตูลจึงพลอยได้รับอานิสงส์ด้านศาสนาอิสลามไปด้วย เนื่องจากเจ้าเมืองสตูลมีเชื้อสายของพระยาไทรบุรี นั้นแสดงให้เห็นว่าการเข้ามาของศาสนาอิสลามในจังหวัดสตูลมาจากเชื้อสายของพระยาไทรบุรีที่ได้ปกครองเมืองสตูลร่วม 60 ปี ในยุคของเจ้าเมืองไทรบุรีองค์ที่ 7 ชาวเมืองสตูลส่วนใหญ่จึงมีพื้นเพเดิมเป็นคนมลายูส่วนหนึ่งอาจจะมาจากการอพยพจากเมืองไทรบุรีเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เมื่อมีลูกหลานก็กลายเป็นบรรพบุรุษชาวสตูลทุก

วันนี้มาถึงสมัยของพระยาภูมินารทภักดีก็ได้รับอิทธิพลจากศาสนาอิสลามเช่นเดิม ชาวไทยมุสลิมเมืองสตูลได้จรจโรงศาสนาอิสลามคู่บ้านคู่อเมืองสตูลมาตราบเท่าทุกวันนี้

4. ความเป็นมาของมัสยิดในจังหวัดสตูล มัสยิดหลังแรกของจังหวัดสตูลมีชื่อเดิมว่ามัสยิดอากีบี ตั้งอยู่ใจกลางเมือง เป็นผลงานชิ้นสำคัญของพระยาอภัยนุราช ต้นกุ่มฮามัดอาเก้พร้อมกับหวันฮุมาร์ บิน หวันฮาดี และข้าราชการอื่นๆ เห็นพ้องต้องกันว่ามีความจำเป็นจะต้องสร้างมัสยิดประจำเมือง จึงมอบหมายให้ หวันฮุมาร์ บิน หวันฮาดี เป็นหัวหน้าควบคุมการก่อสร้าง สำหรับงบประมาณค่าก่อสร้างได้มาจากการต่อเรือปีละหลายลำ โดยนำไปขายที่เมืองไทรบุรีชากลับได้ซื้ออิฐและปูนมาจากเมืองไทรบุรี ส่วนกระเบื้องมุงหลังคากระเบื้องปูพื้น ซื้อจากเมืองมะละกาใช้เวลาในการก่อสร้างอยู่หลายปีเสร็จสมบูรณ์ประมาณปีพ.ศ. 2390 เมื่อหวันฮุมาร์ บิน หวันฮาดีถึงแก่กรรม เจ้าเมืองและราษฎรนำศพมาฝังไว้ บริเวณกำแพงด้านทิศตะวันตกของมัสยิด มัสยิดอากีบีถูกรื้อถอนเมื่อปีพ.ศ. 2517 สมัยนายศุภโยค พานิชวิทย์เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล และนายอำ วรโสพรรณ เป็นศึกษาธิการจังหวัดสตูล ได้รับข้อเสนอจากคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ขอรื้อถอนมัสยิดหลังเก่าและของงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลก่อสร้างมัสยิดหลังใหม่ ใช้เวลาในการสร้างระหว่างปี พ.ศ. 2518- 2522 ในปี พ.ศ. 2516 สมัยที่นายศุภโยค พานิชวิทย์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล ได้รับข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดขอรื้อถอนมัสยิดหลังเก่า เนื่องจากมีสภาพทรุดโทรมมากยากต่อการบูรณะซ่อมแซมได้ อีกทั้งมีสภาพคับแคบ ซึ่งมีปริมาณเพิ่มขึ้นตามกาลเวลา ทางราชการได้เสนอของบประมาณไปยังกรมการศาสนา ทั้งนี้มีนายชูลิน โคนันท์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสตูลมีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับทางราชการ ทำให้งบประมาณการก่อสร้างตงสู่จังหวัดสตูลในปีงบประมาณ 2517 เพื่อให้การก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์ตามแผน จังหวัดสตูลได้รับงบประมาณในการก่อสร้างมัสยิดไว้ 4 ปีงบประมาณ ซึ่งจังหวัดมอบหมายให้นายเจริญ ไม่ทราบนามสกุล โดยมีบริษัทการพานิชจำกัด เป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง ได้มีการรื้อถอนมัสยิดหลังเก่า และกำหนดการก่อสร้างอาคารขึ้นใหม่เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ 2522 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี พระบรมราชชนนีพันปีหลวง สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรขัตติยราชนารี ได้เสด็จมายังมัสยิดมาบังจังหวัดสตูล ขณะนั้นเวลาประมาณ 18.00 น เพื่อทรงประกอบพิธีเปิดมัสยิดหลังใหม่อย่างเป็นทางการ ปัจจุบันมัสยิดในจังหวัดสตูลนั้น ถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูลปี พ.ศ.2564 นั้น มีจำนวน 241 มัสยิด โดยแยกเป็น 7 อำเภอ คือ 1. อำเภอเมือง 72 มัสยิด 2. อำเภอละงู 66 มัสยิด 3. อำเภอควนโดน 25 มัสยิด 4. อำเภอทุ่งหว้า 18 มัสยิด 5. อำเภอท่าแพ 30 มัสยิด 6. อำเภอ ควนกาหลง 23 มัสยิด และ 7. อำเภอมะนัง 7 มัสยิด

5.3 ผลการวิจัยด้านปัญหาและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูลตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทสังคมในปัจจุบันและอนาคต

จากการศึกษาผลการวิจัยด้านปัญหาและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูลตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทสังคมในปัจจุบันและอนาคต จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยขอสรุปไว้ดังนี้

1. การดำเนินชีวิตของมุสลิมในพื้นที่จังหวัดสตูลจะพบว่าสภาพปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของมุสลิมนั้นมีหลายด้านด้วยกัน ได้แก่ ด้านการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม ด้านครอบครัว ด้านการประกอบอาชีพ ด้านสังคม ด้านสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งด้านที่ควรรับเร่งในการแก้ปัญหาคือด้านการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม เนื่องจากการใช้ชีวิตของคนในพื้นที่ตั้งแต่ระดับเยาวชน ระดับผู้ที่ประกอบอาชีพ และคนชรา การดำเนินชีวิตของคนส่วนมากจะไม่สอดคล้องกับวิถีหลักคำสอนทางศาสนาในเรื่องของความเป็นอยู่การประกอบศาสนกิจ ยังมีมุสลิมอีกจำนวนมากที่ยังขาดละหมาด ขาดการศึกษาวิชาความรู้ทางศาสนา เมื่อมุสลิมขาดองค์ความรู้ ขาดการปฏิบัติศาสนกิจให้ครบถ้วน จึงเป็นเหตุทำให้คุณภาพชีวิตในความเป็นมุสลิมนั้นมีอาจพัฒนาก้าวล้ำให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันได้ในแง่ของคุณธรรม ปัญหาถัดมาที่เป็นปัญหาระยะยาวถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานทางภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้ อบรมและรณรงค์แล้วก็ตาม คือปัญหาด้านสังคม ยาเสพติดและสุรายาเมาทุกชนิด ยังมีเยาวชนมุสลิมเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่แล้วด้วยความอยากรู้อยากลอง การไม่ตระหนักถึงบาปบุญในหลักคำสอนทางศาสนา สาเหตุจากการขาดความอบอุ่นภายในครอบครัวพ่อแม่ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนบุตรของตน เนื่องจากใช้เวลาในการประกอบอาชีพทั้งวัน ปัญหาถัดมาคือปัญหาด้านครอบครัวมีการทะเลาะวิวาทภายในส่งผลให้เกิดการหย่าร้างตามมา ปัญหาถัดมาคือปัญหาด้านเศรษฐกิจความยากจนและการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ ซึ่งมีมุสลิมจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่ขาดปัจจัยในการลงทุน ภาวะตกงาน มีการกู้ยืมเงินจากแหล่งกูยืมนอกระบบที่มีดอกเบี้ย ถือเป็นการละเมิดข้อห้ามทางศาสนา และยักรวมถึงปัญหาด้านสุขภาพอนามัยในการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของอิสลามและด้านสุขภาวะต่างๆ การรักษาความสะอาดทั้งที่อยู่อาศัยและต่อสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนการใช้ชีวิตของผู้สูงวัยที่ยังไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานอย่างทั่วถึงและยังรวมถึงปัญหาสังคมด้านอื่นๆทั้งในด้านการใช้ชีวิตร่วมกัน ความสามัคคี ปัญหาการทะเลาะขัดแย้งกัน รวมถึงปัญหาชู้สาวของเยาวชน และการให้ความร่วมมือกับองค์กรศาสนาในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมในปัจจุบันและอนาคตนั้นจำเป็นอย่างยิ่งต้องพัฒนาและแก้ไขตามสภาพจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ดังนั้นมัสยิดเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนและส่งเสริม สัมปยุตของมัสยิดจำเป็นจะต้องมีการประชุมวางแผนให้เป็นระบบที่ชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อเป็นการพัฒนา ส่งเสริมและช่วยเหลือมุสลิมในพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตมุสลิมให้ดีขึ้น มัสยิดควรมี

ทะเบียนครัวเรือนมีข้อมูลการศึกษา ข้อมูลรายได้ และความเป็นอยู่ของมุสลิมในพื้นที่ของตนเพื่อสามารถเข้าถึงและรับรู้ปัญหาที่แท้จริงในการเข้ามามีส่วนช่วยเหลือเยียวยา ดังนั้นทางมัสยิดควรเริ่มพัฒนาจัดการระบบการศึกษาทั้งระบบตาดีกา และการสอนภายในมัสยิดให้ทั่วถึงควรใช้เทคโนโลยี เข้ามามีส่วนในการดำเนินการเพื่อให้มุสลิมได้โอกาสเข้าไปรับฟังได้หลายช่องทาง สามารถติดตามย้อนหลังได้ ด้านเศรษฐกิจ ความยากจน และการประกอบอาชีพ มัสยิดควรส่งเสริมจัดตั้งระบบกองทุนชะกาต ควรมีการสำรวจผู้ที่มีทรัพย์สินและครบพิกัด ติดตามในเรื่องของการจ่ายชะกาตอย่างต่อเนื่อง โดยมีแบบบันทึกการจ่ายชะกาตเป็นลายลักษณ์อักษร ส่งเสริมให้คนในพื้นที่ประกอบอาชีพที่หลากหลาย ประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานทางภาครัฐและองค์กรต่างๆ ที่ส่งเสริมด้านอาชีพให้เข้ามาอบรมให้ความรู้คนในพื้นที่ เพื่อสร้างรายได้และแก้ไขปัญหาภาวะการตกงานและปัญหาความยากจน ด้านปัญหาทางครอบครัวและสังคมทางมัสยิดจำเป็นต้องให้ความรู้ผ่านโครงการต่างๆ เช่น จัดกิจกรรมอบรมในเรื่องของการใช้ชีวิตภายในครอบครัว ครอบครัวอบอุ่นตามวิถีอิสลาม ด้านยาเสพติด ทางมัสยิดควรตั้งเตือนในรูปแบบของศาสนบ้ำบัดและประสานหน่วยงานภายนอกสาธารณสุขให้เข้ามาร่วมแก้ไข รวมถึงเจ้าหน้าที่ทางภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนรณรงค์และปราบปรามปัญหาเสพติดให้หมดไปในพื้นที่ ด้านการรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ทางมัสยิดควรมีการให้ความรู้และอบรมการดูแลสุขภาพและสุขภาวะตามแบบอย่างของอิสลาม เริ่มตั้งแต่การรักษาความสะอาด การทำความสะอาด การบริโภค รวมถึงการดูแลสุขภาพเมื่อประสบกับโรคร้ายไข้เจ็บ และควรมีการส่งเสริมในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ควรมีการประสานขอความร่วมมือจากสาธารณสุขให้เข้ามาอบรมถ่ายทอดความรู้การดูแลสุขภาพตนเองและด้านสุขอนามัยต่างๆ เพื่อให้คนในพื้นที่ได้มีความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ ดังนั้นการแก้ปัญหาเหล่านี้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมให้ดีขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ศาสนาส่งเสริมและเป็นบทบาทที่สำคัญของมัสยิดที่นอกเหนือจากการใช้สถานที่แห่งนี้ในการประกอบศาสนกิจ แต่ยังใช้เป็นศูนย์รวมใจของคนมุสลิมในพื้นที่เป็นแหล่งในการแสวงหาวิทยาคำรู้ต่างๆ และเป็นศูนย์กลางในการประสานและแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมได้อย่างทั่วถึง

6. สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูลนั้น ผู้วิจัยขอเสนออภิปรายผลดังต่อไปนี้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูล ตามทัศนะอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันและอนาคตควรพัฒนา ดังนี้

ด้านความรู้ มัสยิดถือเป็นองค์กรที่มีบทบาทต่อสังคมมุสลิมในการขับเคลื่อนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมในพื้นที่ ดังนั้นคณะกรรมการและสัปบุรุษของมัสยิดทุกคนจำเป็นต้องจัดการศึกษาให้แก่ มุสลิมตั้งแต่

ขั้นพื้นฐานแก่เยาวชน และจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายรูปแบบเพื่อให้เท่าทันกับบริบทสังคมปัจจุบันและอนาคต โดยใช้กระบวนการดังนี้ คือ มัสยิดส่งเสริมการอ่านแก่มุสลิมและจัดการเรียนการสอนแบบครบวงจร ดังนั้นการนำแนวทางในเรื่องของการอ่านและการเผยแพร่ความรู้จากหลักคำสอนจากอัลกุรอานและอัลหะดีษมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมนั้นเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับบริบทสังคมทุกยุคสมัยเป็นอย่างยิ่ง แต่อาจมีความแตกต่างกันในเรื่องของสื่อในการอ่านและเผยแพร่ เช่น มัสยิดควรมีห้องสมุด หรือสร้างโปรแกรมห้องสมุดออนไลน์ของทางมัสยิดเองผ่านสื่อต่างๆทางเว็บไซต์ จัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงมีการอบรมจัดการเรียนการสอนภายในมัสยิดในระบบที่หลากหลาย มีการไลฟ์สด สร้างเพจของมัสยิดบนทวิตเตอร์การจัดการเรียนการสอนเผยแพร่ย้อนหลัง และมีสื่อประชาสัมพันธ์แบบครบวงจรแก่มุสลิมในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมด้านวิชาความรู้ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ด้านการใช้ชีวิตและความเป็นอยู่ของมุสลิม นั้นถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและมีผลต่อสังคม ดังนั้นหากการใช้ชีวิตของมุสลิมดำเนินตามหลักคำสอนของอิสลาม แน่แน่นอนสังคมนั้นย่อมสงบสุข หากใช้ชีวิตของมุสลิมสวนทางกับหลักคำสอนของอิสลาม สังคมนั้นย่อมเกิดความวุ่นวายและไม่สงบสุข ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรมและการอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มาก ดังนั้นผู้นำมัสยิดย่อมมีบทบาทในการให้โอวาท ตักเตือน และแนะนำความถูกต้อง ชี้แจงถึงหลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางของอิสลามแก่คนมุสลิมในพื้นที่ เพราะอิสลามเป็นศาสนามีหลักคำสอนที่สมบูรณ์แบบในทุกๆด้าน ทั้งด้านหลักศรัทธา ความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้ารวมถึงวิธีการดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติที่สมบูรณ์แบบ

ด้านการประกอบอาชีพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านการประกอบอาชีพนั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและเป็นสิ่งที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อการดำรงชีวิตของตนเอง ครอบครัว ดังนั้นมัสยิดในฐานะองค์กรสำคัญและมีบทบาทอย่างมากมาต่อการดำเนินชีวิตของมุสลิม การนำหลักคำสอนในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกี่ยวกับการประกอบอาชีพนั้นถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญของผู้นำและสับบะฮ์ของมัสยิดในการเผยแพร่ อบรม และให้ความรู้แก่มุสลิมในพื้นที่ถึงแนวทางในการนำหลักคำสอนทางศาสนาไปใช้ในการประกอบอาชีพ ด้วยการส่งเสริมแนะนำให้คนได้ในพื้นที่ที่มีความตระหนักและขยันในการประกอบอาชีพควบคู่ไปกับการประกอบศาสนกิจในชีวิตประจำวัน

ด้านการประกอบศาสนกิจ ของมุสลิมนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งเพราะเป็นการสนองตอบต่อพระบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า และเป็นหน้าที่ที่มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามพระบัญชา ขนขวายในการปฏิบัติความดีงามต่างๆเพื่อให้ได้รับความเมตตาและความปลอดภัยในโลกอาคิเราะฮ์ ดังนั้นแล้วแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมในด้านการประกอบศาสนกิจ ประเด็นนี้ มัสยิดย่อมมีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นทางมัสยิดควรมีแนวทางในการส่งเสริมเชิญชวนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมด้านการประกอบศาสนกิจดังนี้ คือ

1. มัสยิดนำแนวทางการเชิญชวนการปฏิบัติศาสนกิจตามพระบัญชาของอัลลอฮ์ ﷻ ผ่านคำพูด

2. มัสยิดนำแนวทางการเชิญชวนการปฏิบัติศาสนกิจผ่านการนำเสนอคุตบะฮวันศุกร์แก่มุสลิม

3. มัสยิดนำแนวทางการเชิญชวน (ตะวะฮฺ) การปฏิบัติศาสนกิจผ่านรูปแบบสื่อออนไลน์ต่างๆ

ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมนั้น ทางมัสยิดควรมีบทบาทในการส่งเสริมและรณรงค์ให้คนในพื้นที่ที่มีความตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและส่งเสริมด้านสุขภาพของมุสลิม ซึ่งทางมัสยิดควรมีแนวทางในการปฏิบัติ คือ ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้มีการทดแทนทรัพยากร ส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ส่งเสริมให้มีการรักษาความสะอาด และส่งเสริมให้มีการรักษาสุขภาพอนามัยและการเยียวยา

ด้านครอบครัว มัสยิดจำเป็นต้องมีบทบาทในการส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตภายในครอบครัวตามหลักคำสอนทางศาสนา การสร้างความรักความอบอุ่นให้เกิดขึ้นภายในครอบครัวมุสลิม ตลอดจนการดูแลสมาชิกภายในครอบครัวให้ประพฤติปฏิบัติตนตามบทบัญญัติทางศาสนา ดังนั้นควรมีแบบแผนแนวทางในการอบรมทั้งภายในสถานและระบบออนไลน์แก่หัวหน้าครอบครัวพร้อมทั้งกำกับติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนเหล่านี้มีความเข้าใจถึงหลักการในการดูแลสมาชิกภายในครอบครัวตามวิถีอิสลาม

ด้านสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมด้านสังคมนั้น มัสยิดย่อมมีบทบาทในการขับเคลื่อนและส่งเสริมมุสลิมในพื้นที่ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ฉะนั้นทางมัสยิดควรมีแบบแผนและนโยบายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมด้านสังคมให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันพร้อมทั้งร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นโดยนำหลักคำสอนทางศาสนาเป็นแนวทาง คือ มัสยิดควรส่งเสริมให้คนสังคมมีหลักความเชื่อ และการปฏิบัติที่ถูกต้อง จัดตั้งกองทุนชะกาตเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ รณรงค์ต่อต้านยาเสพติดและสิ่งที่ไม่เหมาะสมและส่งเสริมคนดีให้เป็นผู้นำในสังคม และส่งเสริมให้คนในสังคมมีความรักสามัคคีกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม

ดังนั้น การนำแนวทางเหล่านี้มาประยุกต์ใช้และเป็นแบบแผนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดนั้นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมุสลิมและสังคมต่อไป

7. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยหาประสิทธิภาพของแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดในจังหวัดสตูล ว่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมุสลิมของมัสยิดได้จริงและมีประสิทธิภาพ
2. ควรศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการมัสยิดในรูปแบบมัสยิดครบวงจรเพื่อพัฒนาสังคมมุสลิม
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับมัสยิดมิติใหม่กับการพัฒนาคุณภาพการศึกษามุสลิมในประเทศไทย

บรรณานุกรม

- คณิตา ชันธชัย, สุรสิทธิ์ วชิรขจร.(2557). *คุณภาพชีวิตสตรีมุสลิมในชุมชนตำบลคลองตะเคียน อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ ฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์
สาขาพัฒนาสังคม.
- บรรจง บินกาซัน. (2547). *สารานุกรมอิสลามฉบับเยาวชนและผู้เริ่มสนใจ*. กรุงเทพฯ ฯ : อัล อะมีน.
- เมอลานา ซัยยิด อบุล อะลา เมาดูดี. (2545). *ศัพทมูลมูลกรอ่าน*. แปลโดย บรรจง บินกาซัน : บริษัท ออฟเซ็ท
เพรส จำกัด.
- อะมีน บิน อับดุลลอฮ์ อัช-ชะกอวีย์. (2555). *การได้รับความปลอดภัย*. แปลโดย อับดุลศอมัด อัदनาน. กรุง
ริยาด : สำนักงานความร่วมมือเพื่อการเผยแพร่และสอนอิสลาม อัร-ร็อบวะฮ์.
- อับดุลเลาะ การินา. (2551). *ศาสตร์แห่งอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์* : โรงพิมพ์หาดใหญ่กราฟฟิก.
- อาเซ็ม อัชชะรีฟ. 2552. *กระบวนทัศน์อิสลามด้านสุขภาพ*. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท ออฟเซ็ท จำกัด.
- Abu Dawud, Sulaiman Ibn al-Ash'ath. 1990. *Sunan Abi Dawud (سنن أبي داود)*. Vol. 3. s.l.: Dar
Ihya' al-Sunnah al-Nabawiyah.
- al-Baihaqi, Abu Bakr Ahmad Ibn Husain Ibn Ali. 1999. *Al-Sunan al-Kubra (سنن الكبرى)*. Vol. 6.
Beirut : Dar al-Fikr.
- al-Bukhariy, Abu Abdallah Muhammad bin 'Ismail'. 1992. *Sahih al - Bukhari (صحيح البخاري)*.
Beirut: Dar al-Fikr.
- al-Qurtubiy, Abi Abdullah. n. d. *Tafsir al-Qurtubiy (تفسير القرطبي)*. Beirut : Dar Ihya' al-Turath
al-Arabiyy.
- al-Tabariy. Abi Ja'far Muhammad Ibn Jarir. 2001. *Tafsir al-Tabari Jami' al-Bayan 'an Ta'wil 'ay
al-Qur'an (تفسير الطبري جامع البيان عن تأويل آي القرآن)*. Vol.I-XXIX. Qahirah: Hijr.
- al-Tirmidhi, Muhammad Ibn 'Isa. 1975. *Sunan al-Tirmidhi (سنن الترمذي)*. Vol. 4. Cairo:
Mustafa al-Babi al-Halabi.
- Ibn Kathir, Abu Fidaa' Isma'il bin Kathir Alqurashi. 2010. *Tafsir al-Quraan al-'Azim (تفسير
القرآن العظيم)*. Vol. 1. 6. Beirut: Maktabat al-Asriyah.
- Muslim Ibn Hajjaj. 1955. *Sahih Muslim (صحيح مسلم)*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Wahbah al-Zuhayli. 2009. *Tafsir al-Munir (تفسير المنير)*. Dimashq : Dar al-Fikr.